

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КРАВЧУК ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

УДК 658.5:657.471.63

**СТРУКТУРИЗАЦІЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОПОМІЖНОГО ВИРОБНИЦТВА
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**Спеціальність 08.06.01 – економіка,
організація і управління підприємствами**

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі фінансів підприємств і кредиту Волинського державного університету ім. Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, м. Луцьк.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Слав'юк Ростислав Анатолійович,
Волинський державний університет ім. Лесі Українки
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри фінансів підприємств і кредиту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гончаров Валентин Миколайович,
Східноукраїнський національний університет
ім. Володимира Даля
Міністерства освіти і науки України,
директор департаменту міжнародних зв'язків,
заслужений діяч науки і техніки України

кандидат економічних наук, доцент
Хрущ Ніла Анатоліївна,
Хмельницький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри обліку і аудиту

Провідна установа: Національний університет „Львівська політехніка”
Міністерства освіти і науки України,
кафедра менеджменту організацій

Захист відбудеться 18 травня 2006 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.052.01 Хмельницького національного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, зал засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницького національного університету Міністерства освіти і науки України за адресою: 29016, м. Хмельницький, вул. Кам'янецька, 110.

Автореферат розісланий 5 квітня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Скринник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Необхідність структуризації допоміжного виробництва промислових підприємств зумовлена переходом України на інноваційну модель розвитку економіки та інтеграцією у світовий економічний простір. У результаті трансформації зовнішніх і внутрішніх виробничих відносин відбуваються зміни, зумовлені розвитком ринкових відносин, які ставлять більш високі вимоги до комплексності розвитку основних і допоміжних виробництв, потребують запровадження нових адаптованих виробничих систем та моделей у виробничу інфраструктуру промислового підприємства. Доцільність розроблення підходів до структуризації допоміжного виробництва, перехід України на інноваційно орієнтовану економіку зумовили необхідність оперативного та комплексного розв'язання проблем їх функціонування у процесі трансформації економіки України.

Збагатили теорію організації виробництва і, зокрема, допоміжного виробництва наукові дослідження таких учених як Д. Коттс, О'Шоннесі Дж., які аналізували проблеми виробничої інфраструктури та можливі варіанти управління організаційних структур; М. Веттер, Ю. Губені, Р. Каплан, Д. Нортон, Н.-Г. Ольве, Ж. Рой, М. Сватош розглядали проблему ефективного управління структурами та виробництвом, їхні праці присвячено оцінці ефективності діяльності підприємств, дослідженням зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства; М.А. Белов, О.А. Бурбело, Б.В. Власов, В.М. Гончаров, Б.М. Крижанівський, І.О. Кондаурова, Г.Я. Кожекін, Т.І. Пархоменко, С.Ф. Покропивний, В.М. Семенов, О.Й. Шевцова аналізували проблеми теорії і практики управління та функціонування допоміжного виробництва. Питанням впровадження аутсорсингу, технології структуризації діяльності підприємств, кластеризації економіки присвячено праці М.П. Войнаренка, С.О. Календжяна, І.С. Кравченко, Н.А. Хрущ, М. Портера, В. Прайса, С.І. Соколенка, Дж. Брайана Хейвуда, Л.Е. Янга, дослідницько-консультативної фірми „Альт” (Росія), Інституту бізнес-технологій холдингу „Атлант-М” (Білорусь), ТОВ „Бізнес-інжинірингові технології” (Росія), компанії „Ефект-консалтинг” (Росія).

Разом з тим, недостатній стан розробки цієї тематики вимагає проведення ґрунтовного теоретичного аналізу на основі критичного осмислення існуючих концепцій та проблем структуризації функціонування допоміжного виробництва.

Актуальність та недостатнє вивчення, а також теоретична і практична необхідність вирішення проблеми зумовили вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано у межах науково-дослідної роботи кафедри фінансів підприємств і кредиту Волинського державного університету імені Лесі Українки за темою: „Фінансове і кредитне стимулювання економічного

зростання в Україні” (номер державної реєстрації 0102U000229); навчальним планом роботи вищезазначеної кафедри.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає у розробці теоретичних основ та науково-практичних рекомендацій щодо створення структури ефективного функціонування допоміжного виробництва промислових підприємств.

Відповідно до поставленої мети у роботі необхідно вирішити наступні завдання:

- уточнити економічний зміст категорії „допоміжне виробництво” у сучасних умовах господарювання промислових підприємств;
- дослідити необхідність структуризації допоміжного виробництва промислових підприємств в умовах побудови інноваційно орієнтованої економіки;
- провести теоретичний аналіз концептуальних підходів до визначення структуризації функціонування допоміжного виробництва підприємств;
- проаналізувати вплив середовища функціонування на допоміжне виробництво з метою формування цілісного механізму структуризації;
- здійснити оцінку ефективності розвитку допоміжного виробництва підприємств;
- розробити методичні напрями оцінки критерію доцільності структуризації допоміжного виробництва підприємств за умов розвитку ринкових відносин;
- визначити сучасні моделі реформування допоміжного виробництва за допомогою механізму аутсорсингу та впровадження його у кластерні системи об’єднання підприємницьких структур;
- розробити план-графік переходу до запропонованих моделей допоміжного виробництва підприємств із зазначенням контрольних термінів, проміжних результатів, виконавців, форм контролю.

Об’єктом дослідження є процеси функціонування допоміжного виробництва промислових підприємств.

Предметом дослідження є методичні та прикладні проблеми структуризації функціонування допоміжного виробництва промислових підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою роботи є об’єктивні економічні закони, які діють в умовах ринкових відносин, законодавчі та нормативні акти України, звітні показники роботи підприємств Волинської області. У дисертації переважно використовувався системний аналіз проблеми. Завдяки йому всі явища та процеси, пов’язані зі структуризацією функціонування допоміжного виробництва, розглядаються та аналізуються як взаємопов’язані та взаємозалежні від сучасного розвитку виробництва і національної економіки.

У процесі дослідження на базі структурно-функціонального методу, синтезу та абстрагування здійснено комплексний аналіз чинників структуризації допоміжного виробництва. Методи аналітичного групування, порівняння та вибіркового метод використано під час дослідження

наявного стану об'єкта структуризації – допоміжного виробництва на промислових підприємствах, аналізу ефективності його функціонування як критерію доцільності структуризації; методи зведення абсолютних і відносних величин, експертні методи оцінки застосовувалися під час оцінки впливу середовища на допоміжне виробництво; кореляційно-регресійний аналіз став основою при розробці моделі обсягу допоміжного виробництва. Методологічним підґрунтям дисертації є синтезоване осмислення досягнень зарубіжних і вітчизняних учених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні структуризації функціонування допоміжного виробництва підприємств та розробці на цій основі моделей його реформування. Отримані результати дослідження мають наукову новизну, а саме:

вперше:

– визначено раціональні принципи функціонування об'єкта структуризації, більшість із яких орієнтовані на оптимізацію діяльності допоміжного виробництва і пристосування його до вимог споживачів, а інші належать до принципів організації виробничих процесів. На цій основі розширено функції допоміжного виробництва, зокрема, воно виконує, крім забезпечення діяльності основного і обслуговуючих виробництв та „власного” виробництва, ще й прогностичну функцію;

– розроблено економетричну модель обсягу допоміжного виробництва промислового підприємства, що дає можливість визначати керованість впливу зовнішніх факторів на допоміжне виробництво та приймати економічно обґрунтовані рішення про доцільність його впровадження у визначених обсягах у діяльність промислових підприємств;

удосконалено:

– економічний підхід до структуризації функціонування допоміжного виробництва, який, на відміну від відомих, поєднує елементи ситуаційного та системного підходів, передбачає п'ять етапів, суть яких полягає у дослідженні особливостей функціонування допоміжного виробництва та їх аналізі, розробці моделей функціонування та побудові плану переходу до них, впровадженні змін у допоміжному виробництві промислового підприємства;

дістали подальшого розвитку:

– економічний зміст категорії „допоміжне виробництво”, яке, на відміну від існуючих, позбавлене ознак другорядності виробництва; є складною, динамічною, організованою, імовірнісною економічною системою, необхідною для обслуговування основного, другорядного видів діяльності і забезпечення безперебійного виготовлення та випуску основної продукції, надання послуг, проводиться у певних структурних підрозділах або відособлених самостійних одиницях;

– сучасні моделі реформування допоміжного виробництва через механізм аутсорсингу та включення в кластерну систему; обґрунтовано доцільність впровадження аутсорсингу для допоміжного виробництва на певному етапі розвитку за допомогою теорії фазової трансформації

бізнесу; запропоновано створення кластера допоміжного виробництва за двома альтернативними варіантами, а саме: формування кластера навколо одного потужного підприємства з низки невеликих фірм та підприємств, які будуть обслуговувати головне підприємство або об'єднання декількох потужних підприємств у єдину виробничу структуру.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що запропонований підхід до структуризації, спрямований на реформування допоміжного виробництва промислових підприємств через механізм аутсорсингу та кластеризації, використаний на основі розробки методики оцінки критерію доцільності структуризації. Теоретичні положення у дисертації доведені дисертантом до конкретних пропозицій щодо забезпечення ефективного функціонування допоміжного виробництва промислових підприємств.

Теоретичні результати дослідження використовуються у процесі викладання дисциплін „Економіка підприємства”, „Менеджмент”, „Фінанси підприємств”, курсового та дипломного проектування (довідка № 1/3382 від 4.11.2005 р.), а також під час виконання держбюджетної теми „Фінансове і кредитне стимулювання економічного зростання в Україні” у розділі 7 „Особливості функціонування та необхідність структуризації допоміжного виробництва як передумова економічного зростання основного виробництва” (номер державної реєстрації 0102U000229) (довідка № 1/3386 від 4.11.2005 р.). Практичні результати роботи, які містять розроблені методичні напрямки та технологію структуризації допоміжного виробництва, впроваджені на підприємствах м. Луцька: СП ТОВ „Модерн-Експо” (акт впровадження від 31.10.2005 р.), ВАТ „Електротермометрія” (акт впровадження від 9.11.2005 р.), ВАТ „Луцький підшипниковий завод” (акт впровадження від 14.11.2005 р.), ВАТ „Луцький картонно-руберойдовий комбінат” (акт впровадження від 18.11.2005 р.), ПМКФ „Юніка” (акт впровадження від 29.11.2005 р.) та у Волинській обласній державній адміністрації (довідка № 4018/33/2-05 від 24.11.2005 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, в якій викладено авторський підхід до структуризації функціонування допоміжного виробництва підприємств у сучасних умовах із обґрунтуванням специфіки та доцільності її здійснення. Усі результати, що складають сутність дисертаційної роботи, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї і положення, які є результатом власної роботи здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні результати і положення дисертаційної роботи доповідалися та були схвалені на міжнародних, регіональних та міжвузівських науково-практичних конференціях: „Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання” (м. Луцьк, 30–31 травня 2003, 4–5 червня 2004), „Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання” (м. Луцьк, 3–5 червня 2005); „Розвиток підприємницької діяльності в Україні: історія та сьогодення” (м. Тернопіль, 10–11 червня 2004), „Актуальні проблеми теорії і

практики менеджменту в умовах трансформації економіки” (м. Рівне, 14–15 квітня 2005), „Проблеми розвитку фінансової системи України” (м. Сімферополь, 23–26 березня 2005), „Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації” (м. Мелітополь, 6 травня 2005), „Проблеми і перспективи становлення фінансової системи України” (м. Севастополь, 26–29 жовтня 2005), „Управління організаційними змінами в контексті формування економіки знань” (м. Хмельницький, 16–19 листопада 2005). Окремі результати і положення дослідження обговорено на засіданні кафедри фінансів підприємств і кредиту та на міжкафедральному семінарі економічного факультету Волинського державного університету імені Лесі Українки.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 2,57 друкованого аркуша, з яких 8 у фахових виданнях (1,83 друк. арк.) і 7 робіт (0,74 друк. арк.) у виданнях, які додатково характеризують результати дослідження.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури із 204 найменувань. Основний зміст роботи викладено на 184 сторінках машинописного тексту, вміщено 39 рисунків (5 із них на 2 повних сторінках) і 30 таблиць (4 із них на 3 повних сторінках), 16 додатків на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету та завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; сформульовано наукову новизну та висновки щодо практичного застосування одержаних результатів, описано форми їх апробації та використання.

У першому розділі – **„Теоретичні основи функціонування та структуризації допоміжного виробництва промислових підприємств”** – на основі критичного аналізу наукових публікацій конкретизовано основні поняття, згруповано принципи функціонування, систематизовано структурні елементи та розширено функції допоміжного виробництва, виявлено причини та напрями структуризації, розглянуто економічні підходи до структуризації.

В науковій літературі є великі розбіжності в основних поняттях, термінах і структурних елементах допоміжного виробництва, які значною мірою зумовлені критеріальними ознаками, що лежать в їх основі. У своїх дослідженнях автор обґрунтовує і дотримується таких положень: допоміжне виробництво – це виробнича діяльність підприємства, необхідна для обслуговування основного, другорядного видів діяльності та забезпечення безперебійного виготовлення та випуску продукції, надання послуг, яка проводиться у певних структурних підрозділах або відособлених самостійних одиницях. Воно розглядається як складна, динамічна, організована, ймовірнісна економічна система. Діяльність допоміжного виробництва побудована на раціональних принципах, які сприяють покращенню економічної роботи основного виробництва та підприємства в цілому. Вони охоплюють велике коло проблем економіки і організації допоміжного виробництва. Більшість із них орієнтовані на оптимізацію діяльності допоміжного виробництва і пристосування його до вимог споживачів. Інші принципи (спеціалізація, пропорційність, прямоточність) належать до принципів організації виробничих процесів, оскільки вони діють і у статичі, і в динаміці. Дослідження суті та значення допоміжного виробництва у дисертаційному дослідженні дали змогу розширити функції, які воно виконує. Крім функцій забезпечення діяльності основного, обслуговуючого та „власного” виробництва, автором запропонована третя функція – прогностична, тобто величина спожитих послуг і продукції допоміжного виробництва визначає стратегію розвитку промислового підприємства.

Теоретичний аналіз існуючих у сучасній економічній літературі визначень структуризації довів, що при розкритті сутності структуризації, використовують поняття „створення структури”, „технологія стратегічного розвитку”, „зміна структурних елементів і зв'язків між ними”. На основі аналізу попередніх дефініцій можна визначити структуризацію допоміжного виробництва промислових підприємств як таку, що полягає в оптимізації і регулюванні пропорцій між її складовими та основним виробництвом залежно від кон'юнктурних змін зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства.

Процес структуризації повинен здійснюватися за визначеною схемою, що дасть змогу забезпечити логічність дослідження та уникнути помилок під час його здійснення (рис. 1).

Під критеріями доцільності слід розуміти показники ефективності функціонування допоміжного виробництва промислових підприємств, які залежать від напрямів структуризації. Спираючись на світовий досвід функціонування допоміжного виробництва, ми можемо стверджувати, що назріла необхідність структуризації допоміжного виробництва промислових підприємств. Процес структуризації ускладнюється тим, що на зарубіжних підприємствах не визначено єдиного підходу до нього, що пов'язано з труднощами врахування та узгодження особливостей структурних елементів. Аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів дав змогу виділити класичний, біхевіоральний, системний та ситуаційний підходи до структуризації.

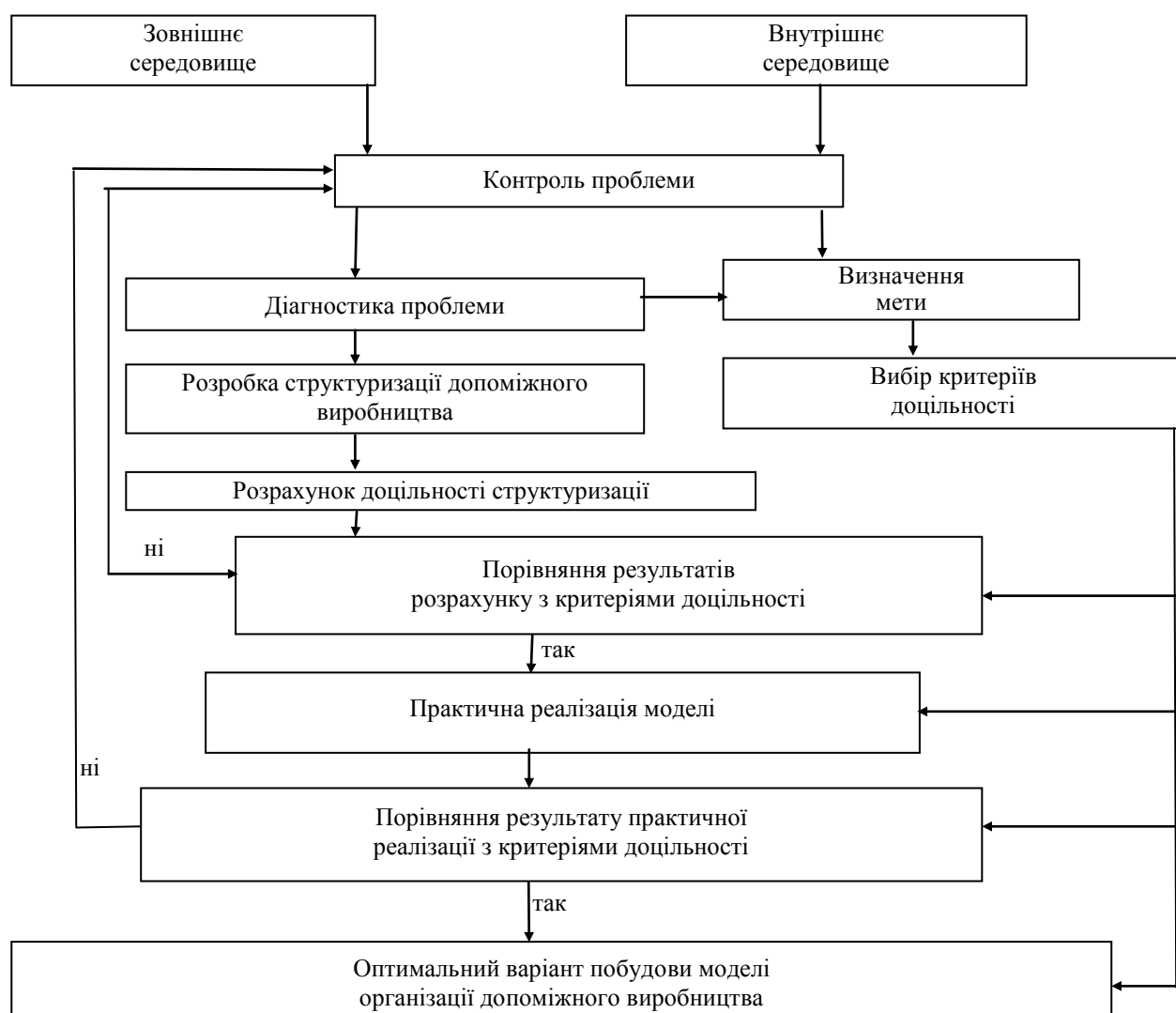

Рис. 1. Схема структуризації допоміжного виробництва промислового підприємства

У процесі їх дослідження автором зроблено висновок, що необхідна розробка нових економічних підходів до структуризації допоміжного виробництва, яка поєднувала б елементи

системного і ситуаційного підходів та була придатна до застосування на промислових підприємствах.

Суть запропонованого нами підходу щодо структуризації зводиться до п'яти етапів: дослідження особливостей функціонування допоміжного виробництва та їх аналіз, розробка моделей функціонування та побудова плану переходу до них, запровадження змін у допоміжному виробництві промислового підприємства.

У другому розділі – **„Аналіз організації допоміжного виробництва в сучасних умовах господарювання промислових підприємств”** – проведено детальний аналіз та статистичну верифікацію стану середовища існування та його впливу на допоміжне виробництво, форм функціонування допоміжного виробництва, оцінено ефективний його розвиток.

На основі проведеного аналізу середовища функціонування допоміжного виробництва здійснено його оцінку за допомогою методів „5x5” та СТЕП-аналізу. Використання зазначених методів дали змогу зробити висновок, що середовище функціонування допоміжного виробництва можна оцінити як таке, що стримує його розвиток. Прискорені темпи зростання обсягу виробництва підприємств спостерігаються під час збільшення технологічних факторів за СТЕП-аналізом. Це створює передумови для розвитку допоміжного виробництва як інструменту стимулювання освоєння нових видів продукції, впровадження нових технологічних процесів, зростання кількості інноваційно активних підприємств. Ті промислові підприємства, які не враховують цих факторів, приречені на занепад. Перехід країни на інноваційну модель економіки буде вимагати динамічного збільшення технологічних факторів, які найбільше залежать від допоміжного виробництва та забезпечити, де можливо, його структуризацією.

Допоміжне виробництво промислових підприємств у 1970–1989 роках будувалося на основі класичної бюрократичної моделі, у 1989–1992 роках – поведінкової моделі, у 1992–1999 роках – органічної моделі і було представлено гібридною, лінійною, функціональною, дивізійною, матричною, сітковою структурою. За допомогою статистичного спостереження досліджено структурні форми та системи функціонування допоміжного виробництва. Це дало змогу сформулювати цілісний підхід до визначення особливостей об'єкта структуризації. Зокрема встановлено, що найпоширенішою структурною формою організації допоміжного виробництва промислових підприємств є цехи та бригади, причому інструментальне господарство організоване у переважній більшості у формі цехів, а ремонтно-механічне та енергетичне господарства – у формі бригад. У машинобудуванні, харчовій промисловості та виробництві меблів допоміжне виробництво представлено всіма структурними елементами, а в інших видах промислової діяльності – лише ремонтно-механічним та енергетичним господарствами. У зв'язку з цим, подальше дослідження спрямоване на реформування допоміжного виробництва у цих трьох видах діяльності.

Оскільки допоміжне виробництво є складовою частиною підприємств, то його можна розглядати як бізнес-процес, оцінити ефективність якого можна на основі стратегічних карт, основними показниками яких є: якість, вартість нормо-години, витрати, відсоток своєчасного виконання замовлень, рівень використання прогресивних технологій. Розглянуті показники на промислових підприємствах засвідчують про покращення функціонування допоміжного виробництва.

У процесі структуризації функціонування допоміжного виробництва промислових підприємств виникає необхідність оцінки рівня його розвитку з метою визначення місця реформованої структури в економічному просторі області, країни (табл. 1).

Таблиця 1

Показники динаміки розвитку допоміжного виробництва
промислових підприємств Волинської області у 2000–2004 рр.

Показник	Рік					Відхилення 2004 від 2000 року	
	2000	2001	2002	2003	2004	абсолютне	відносне
Кількість підприємств, які використовують продукцію допоміжного виробництва, одиниць	68	66	64	60	62	-6	-8,8
Коефіцієнт освоєння ринку, %	0,49	0,47	0,29	0,27	0,26	-0,23	-46,94
Коефіцієнт „розвитку”, %	8,09	6,64	3,86	3,43	3,62	-4,47	-55,25
Коефіцієнт монополізації, %	60,05	64,83	107,67	122,6	125,31	65,26	в 2,09 р. б.

Розглянуті показники засвідчують, що освоєння ринку допоміжним виробництвом Волинської області зменшується, стримується його розвиток. Це може призвести до негативних наслідків у майбутньому та вимагає структуризації допоміжного виробництва.

У третьому розділі – „**Управління структуроформуючими процесами допоміжного виробництва промислових підприємств за умов розвитку ринкових відносин**” – розглядаються питання та надаються пропозиції щодо формування моделей функціонування допоміжного виробництва на великих і середніх промислових підприємствах. Наш вибір зумовлений тим, що малі підприємства не мають змоги створювати у своєму складі допоміжне виробництво, оскільки це спричинить значне зростання витрат і знизить рентабельність діяльності.

Для здійснення структуризації допоміжного виробництва промислових підприємств необхідно, насамперед, розробити перелік показників їх доцільності на основі вивчення нормативних

документів та існуючих тенденцій економічного розвитку. На нашу думку, обираючи методи і показники оцінки ефективності допоміжного виробництва, необхідно виходити з такого міркування: ефективність функціонування допоміжного виробництва (виробничої інфраструктури) визначається мірою задоволення потреб основного виробництва підприємства та зовнішніх замовників, а також інноваційною спрямованістю. На основі аналізу методик оцінки ефективності, які пропонуються вченими-економістами, ми зробили висновок, що доцільно ввести таку методику оцінки, яка має відображати ефективність від упровадження нових видів продукції у виробництво або удосконалення існуючих.

На основі дослідження побудована модель визначення обсягу допоміжного виробництва за обсягом основного виробництва (x_1); вартістю купованих запчастин, інструменту, оснащення (x_2); обсягом спожитих послуг із технічного обслуговування сторонніх підприємств (x_3); вартістю основних виробничих фондів (x_4)

$$\bar{y} = 566,853 + 0,036465 x_1 - 0,32758 x_2 - 0,11742 x_3 + 0,051237 x_4 \quad (1)$$

Практичне застосування даної моделі виражено блок-схемою, на основі якої можна приймати рішення щодо впровадження допоміжного виробництва визначених обсягів або відмовитись від нього (рис. 2). Економічне обґрунтування впровадження допоміжного виробництва визначених обсягів повинно стати оптимізаційним критерієм визначення межі власного допоміжного виробництва та переходом на аутсорсинг. За результатами дослідження доведено, що допоміжне виробництво на промислових підприємствах може бути організоване за трьома напрямками: відмова від допоміжного виробництва; перехід допоміжного виробництва на аутсорсинг; оптимізація обсягу допоміжного виробництва, необхідного для підтримання основного виробництва на належному технічному рівні.

Зазначені напрями згруповані у матрицю вибору моделей функціонування допоміжного виробництва промислових підприємств, де показана залежність продуктивності праці, загальних витрат підприємства, витрат на закупівлю оснащення, рівня механізації і автоматизації праці, витрат на одиницю продукції основного виробництва (підприємства-замовника) від обраної моделі.

На основі результатів дисертаційного дослідження ми зробили висновок, що доцільно організувати на кожному підприємстві ремонтно-механічний та енергетичні господарства. Інструментальне господарство для підприємств легкої, хімічної і нафтохімічної промисловості, целюлозно-паперової, поліграфічної, деревообробної промисловості, металургії може бути виведене зі складу підприємства та передане на аутсорсинг. Автором обґрунтовані критерії переходу та відмови від аутсорсингу, адаптовані до сучасних умов. Перш ніж прийняти рішення про

передачу допоміжного виробництва на аутсорсинг, необхідно обґрунтувати вартість проектів із аутсорсингу.

Відповідно до концепції альтернативної вартості витрати з виробництва, що передається на аутсорсинг підприємством-замовником, завжди повинні порівнювати із вартістю виготовлення продукції власними силами або через спільні підприємства. Таким чином, для ВАТ „Луцький підшипниковий завод” будуть вигідні контракти з аутсорсингу за ціною підприємства-провайдера нижче 51 грн за нормо-годину, для ВАТ „Електротермометрія” – 46 грн за нормо-годину, для СП ТзОВ „Модерн-Експо” – 29 грн за нормо-годину.

Рис. 2. Блок-схема оптимізації обсягу допоміжного виробництва

Реформоване допоміжне виробництво через механізм аутсорсингу не завжди може функціонувати ефективно. Це пов'язано з можливостями адаптації новоствореного підприємства до середовища функціонування. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне включення його в кластерну систему. Для створення кластерної моделі існують два альтернативні варіанти: формування кластера навколо одного потужного підприємства з невеликих фірм та підприємств, які будуть

обслуговувати головне підприємство, тобто окремі види допоміжного виробництва є самостійними підприємствами у кластерному середовищі; об'єднання декількох потужних підприємств в єдину виробничу структуру (без втрат майнової незалежності) для більш повного використання сировини, обладнання, випуску складної продукції. Ці дві моделі передбачають створення центрального органу управління кластера, куди б входили керівники та спеціалісти цих підприємств. Модель такого кластера подано на рис. 3.

Рис. 3. Модель кластера допоміжного виробництва

Кластер характеризується гнучкістю до зовнішнього середовища, має вхідні та вихідні потоки, які акумулюють інформацію про попит і пропозицію на послуги та роботи допоміжного виробництва. Підприємства легкої, хімічної і нафтохімічної промисловості майже не використовують послуги інструментального сервісу, коли споживання цих послуг іншими підприємствами визначає їхні конкурентні позиції на ринку.

Економічний ефект від утворення кластера допоміжного виробництва для 50 підприємств складає 3166287 грн, тобто у середньому на місяць кожне промислове підприємство отримує ефект у сумі 5277 грн, що на 80,9 % більше, ніж при використанні аутсорсингу.

Для структурних підрозділів допоміжного виробництва нами запропоновано розробляти плани-графіки переходу до описаних вище моделей із зазначенням контрольних термінів, проміжних результатів, виконавців, форм контролю і стимулювання. Вказані заходи можуть тривати від шести до восьми місяців. Різниця у два місяці залежить від налагодження процесу виробництва у нових умовах, швидкості адаптації працівників до них та можливості перепрофілювання структурних підрозділів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі подано результати дослідження доцільності структуризації допоміжного виробництва підприємств, визначено проблеми їх функціонування і запропоновано нові підходи до їх вирішення, а саме:

1. Встановлено, що існують різноманітні наукові підходи до трактування сутності допоміжного виробництва промислових підприємств, кількості структурних елементів, що, у свою чергу, заважає розробці концепції структуризації. Це й стало основною передумовою поглиблення теоретико-методологічних підходів до дефініції допоміжного виробництва та дослідження цілого комплексу проблем щодо особливостей його функціонування у процесі трансформації економіки України. Оцінка різних поглядів на сутність допоміжного виробництва, а також його значення у діяльності промислових підприємств в області дає підстави стверджувати, що допоміжне виробництво – це виробнича діяльність підприємства, необхідна для обслуговування основного, другорядного видів діяльності та забезпечення безперебійного виготовлення та випуску продукції, надання послуг, проводиться у певних структурних підрозділах або відособлених самостійних одиницях. Дослідження суті, принципів та значення допоміжного виробництва промислових підприємств дали змогу розширити його функції.

2. За умов становлення ринкових відносин зроблено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання структуризації допоміжного виробництва, що полягає в оптимізації і регулюванні пропорцій між його складовими та основним виробництвом залежно від кон'юнктурних змін зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства. Досліджені причини структуризації допоміжного виробництва та його напрямки дали змогу стверджувати, що структуризація функціонування допоміжного виробництва є необхідною за умов становлення ринкових відносин.

3. Важливе значення у процесі дослідження структуризації функціонування допоміжного виробництва має розробка теоретико-методологічних підходів до її здійснення. Аналіз існуючих підходів дав змогу сформулювати новий напрям, який поєднує елементи системного і ситуаційного підходів. Основна суть його створення полягає у п'яти етапах: дослідження особливостей функціонування допоміжного виробництва та їх аналіз, розробка моделей функціонування та побудова плану переходу до них, впровадження змін у допоміжному виробництві промислового підприємства.

4. Аналіз впливу середовища функціонування на допоміжне виробництво засвідчив, що його величина залежить від характеру діяльності, вибраних цілей, географічних, історичних та інших особливостей. В умовах прискорених темпів зростання промисловості та сфери послуг динамічний розвиток допоміжного виробництва є необхідною і достатньою умовою забезпечення гнучкості

виробництва, підвищення інноваційності підприємств. За цих умов виникає необхідність коригування варіантів розвитку і функціонування допоміжного виробництва відповідно до зміни показників роботи підприємств, а відтак і рівня розвитку національної економіки. Досліджувати вплив зовнішнього середовища на допоміжне виробництво необхідно, використовуючи метод „5x5” та СТЕП-аналіз, що дасть змогу комплексно підійти до вирішення проблем його функціонування.

5. Встановлено, що структуризація допоміжного виробництва залежить від його організаційних форм, які з еволюційної точки зору пройшли шлях від бюрократичної моделі, описаної М. Вебером, до моделі „організаційної туманності” або самоконструювання, і представлено лінійною, функціональною, гібридною, дивізійною, матричною, сітковою структурами. На основі статистичного дослідження виявлено форми функціонування допоміжного виробництва та повноту їх представлення. Якщо ремонтно-механічне та енергетичне господарства діють майже на всіх підприємствах і у всіх видах промислової діяльності, то інструментальне господарство – на 36 % підприємств переважно у машинобудуванні, виробництві меблів і харчовій промисловості. Це пов’язано з особливостями діяльності підприємств, технологічним процесом виробництва тощо.

6. Дослідження рівня ефективності розвитку допоміжного виробництва показало, що необхідна розробка нових методологічних підходів до оцінки критерію доцільності структуризації. Нами запропоновано підхід, згідно з яким ефективність функціонування допоміжного виробництва промислового підприємства повинна залежати від рівня задоволення потреб основних і другорядних видів діяльності.

7. На основі аналізу і оцінки об’єкта структуризації – допоміжного виробництва – слід засвідчити, що проблеми функціонування допоміжного виробництва пов’язані з їх специфічною роллю у діяльності промислових підприємств та особливостями економіки в умовах переходу до ринку. Вичленення та групування цих проблем забезпечило системний підхід при оцінці показників роботи допоміжного виробництва, який дав змогу побудувати чотирифакторну адекватну економетричну модель обсягу допоміжного виробництва, на основі якої можна оптимізувати його діяльність залежно від основного виробництва та інших показників промислового підприємства. Така модель у процесі реформування економіки України вперше обґрунтовує обсяг допоміжного виробництва та є теоретичним підґрунтям структуризації допоміжного виробництва промислових підприємств.

8. З урахуванням світового досвіду запропоновано реформувати допоміжне виробництво з використанням механізму аутсорсингу та побудови кластера. Зокрема, обґрунтовано моделі функціонування допоміжного виробництва, а саме: відмова від допоміжного виробництва, аутсорсинг і оптимізація обсягу допоміжного виробництва, в яких визначено сильні та слабкі сторони, описано можливості застосування в сучасних умовах. У подальшому частини допоміжного виробництва підприємств, передані на аутсорсинг стороннім організаціям, можуть

об'єднуватись у кластер, тим самим сприяючи кластеризації економіки, під якою розуміють тенденцію суб'єктів спорідненого виду діяльності консолідувати зусилля у певних формах та визначених географічних межах.

9. Ефективне впровадження розглянутих моделей функціонування можливе за допомогою розробки плану-графіка переходу до них, який придатний для використання підприємствами першої та другої груп. На його основі за поетапного підходу на промислових підприємствах ці моделі будуть ефективно функціонувати, що дасть змогу підвищити показники результативної діяльності та забезпечити активізацію інноваційної діяльності на них.

10. На підставі результатів проведеного дослідження промисловим підприємствам рекомендується врахувати пропозиції щодо перегляду пропорцій обсягу допоміжного і основного виробництва відповідно до розробленої економетричної моделі; здійснити оцінку доцільності структуризації допоміжного виробництва; використати методичні рекомендації з проведення структуризації функціонування допоміжного виробництва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Кравчук О.М. Суть і роль допоміжних виробництв у процесі трансформації економіки України // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2003. – № 7. – С. 49-51 (0,15 друк. арк.).

2. Кравчук О.М. Регіональні аспекти функціонування допоміжних виробництв у сучасних умовах // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2003. – № 12. – С. 51-54 (0,1 друк. арк.).

3. Кравчук О.М. Особливості функціонування основного і допоміжних виробництв у сучасному виробничому процесі // Наукові записки Національного університету „Острозька академія”. Сер. „Економіка”, Вип. 5. – Острого: Вид-во „Острозька академія”, 2003. – С. 139-147 (0,2 друк. арк.).

4. Кравчук О.М. Особливості впровадження аутсорсингу як одного з шляхів реструктуризації виробництва // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: Фінансова політика та інвестиції. Сер. „Трансформація, інтеграція та корпоратизація”. Зб. наук. пр. – Луцьк: Надстир'я, 2003. – Вип. IX, № 1. – С. 136-139 (0,17 друк. арк.).

5.Кравчук О.М. Стратегія розвитку промислового виробництва в кластерній системі // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). Вип. 3-4. – К.: НАУ, 2004. – С. 527-534 (0,52 друк. арк.).

6.Кравчук О.М. Проблеми оцінки ефективності допоміжних виробництв // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – № 5. – 2004. – С. 160-165 (0,23 друк. арк.).

7.Кравчук О. М. Особливості організації допоміжного виробництва на підприємствах Волинської області // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2005. – № 1. – С. 157-165 (0,29 друк. арк.).

8.Кравчук О.М. Методи оцінки впливу середовища функціонування на допоміжне виробництво // Вісник Хмельницького національного університету (Вісник Технологічного університету Поділля). – 2005. – № 6, Т. 1. – С. 67-70 (0,17 друк. арк.).

У виданнях, які додатково характеризують результати дослідження:

1. Кравчук О.М. Допоміжні виробництва як елемент кластерної моделі: переваги та недоліки // Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Тези доповідей (30-31 травня). – Луцьк: Редакційно-вид. відділ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – С. 106-107 (0,1 друк. арк.).

2. Кравчук О.М. Особливості нормування праці в допоміжному виробництві // Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Тези доповідей (4-5 червня). – Луцьк: Редакційно-вид. відділ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – С. 129-130 (0,15 друк. арк.).

3. Кравчук О.М. Оцінка стану промисловості Волинського регіону // Розвиток підприємницької діяльності в Україні: історія та сьогодення. Матеріали II міжнар. наук. конф., 10-11 червня 2004 р. – Тернопіль: Видавець Стародубець В. О., 2004. – С. 41-42 (0,12 друк. арк.).

4. Кравчук О.М. Принципи діяльності складових виробництва в транзитивній економіці // Соціально-економічна трансформація суспільства в умовах глобалізації: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (6 травня 2005 р.). – Мелітополь: МІДМУ Гуманітарного університету „ЗІДМУ”, 2005. – С. 120-122 (0,09 друк. арк.).

5. Кравчук О.М. Світовий досвід організації допоміжного виробництва // Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Тези доповідей (3-5 червня 2005 р.). – Луцьк: Редакційно-вид. відділ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – С. 299-300 (0,12 друк. арк.).

6. Кравчук О.М. Проблеми фінансування допоміжного виробництва в транзитивній економіці // Проблеми розвитку фінансової системи України: Сб. трудов міжнарод. науч.-практ. конф. аспирантов и студентов 22-26 марта 2005 г. – Симферополь: Изд. МОО Центр „Стабилизации”, 2005. – С. 133-134 (0,1 друк. арк.).

7. Кравчук О.М. Управління розміром допоміжного виробництва за допомогою фінансових показників // Проблеми та перспективи становлення фінансової системи України: Матеріали VIII всеукр. наук.-практ. конф. студ., асп. і мол. вчених, 26-29 жовтня 2005 р. – Севастополь: СевНТУ, 2005. – С. 105 (0,06 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Кравчук О.М. Структуризація функціонування допоміжного виробництва промислових підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01 – економіка, організація і управління підприємствами. – Хмельницький національний університет, Хмельницький, 2006.

У дисертаційній роботі на основі проведених досліджень теоретико-методологічного характеру сформульовано особливості структуризації функціонування допоміжного виробництва промислових підприємств; визначено її причини, які класифіковано у чотири групи; обґрунтовано напрями та схема структуризації; окреслено основні підходи до неї та подано власний підхід до її проведення, що передбачає п'ять етапів, суть яких полягає у дослідженні особливостей функціонування допоміжного виробництва та їх аналізі, розробці моделей функціонування та побудові плану переходу до них, впровадженні змін у допоміжному виробництві промислового підприємства. У дисертації запропоновано модель обсягу допоміжного виробництва, яка економічно обґрунтовує доцільність його функціонування у визначених обсягах на промисловому підприємстві.

Розроблено концептуальні засади реформування допоміжного виробництва через механізм аутсорсингу та включення у кластерну модель за двома альтернативними варіантами.

Ключові слова: структуризація, допоміжне виробництво, ефективність, розвиток, функціонування, підприємство, кластер, аутсорсинг, модель.

АННОТАЦИЯ

Кравчук О.Н. Структуризация функционирования вспомогательного производства промышленных предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.01 – экономика, организация и управление предприятиями. – Хмельницкий национальный университет, Хмельницкий, 2006.

В первом разделе „Теоретические основы функционирования и структуризации вспомогательного производства промышленных предприятий” выделены три структурных блока исследования. Результаты анализа первого блока определяют суть, значение и функции вспомогательного производства, принципы рационального функционирования. Материалы исследований указывают на ошибочное утверждение о второстепенной роли вспомогательного производства предприятия в научных и практических кругах. Указаны причины повышения значимости вспомогательного производства, выделена ключевая причина – инновационный путь развития экономики и, соответственно, промышленных предприятий. Во втором блоке внимание акцентируется на необходимости структуризации вспомогательного производства промышленных предприятий, основных направлениях, причинах и схеме проведения структуризации. Особое внимание уделено характеристике объекта структуризации – вспомогательному производству. Дана характеристика структуры вспомогательного производства, экономическое обоснование необходимости его функционирования, приведен зарубежный опыт организации вспомогательного производства. Третий блок раскрывает основные экономические подходы к структуризации: классический, бихевиоральный, системный, ситуационный. Предложен собственный подход к структуризации вспомогательного производства промышленных предприятий, который состоит из пяти этапов.

Второй раздел диссертационного исследования „Анализ организации вспомогательного производства в современных условиях ведения хозяйства промышленных предприятий” состоит из трёх взаимосвязанных структурных блоков. Первый блок посвящён анализу внешней среды и её влиянию на вспомогательное производство, которое измеряется при помощи метода „5x5” и СТЕП-анализа. Дана оценка внешней среде как такой, которая не влияет благотворно на развитие вспомогательного производства промышленного предприятия, а препятствует ему. Результаты второго блока исследования определяют основные формы организации вспомогательного производства в разных видах экономической деятельности промышленных предприятий. На их основе мы выделили три вида экономической деятельности, в которых реформирование вспомогательного производства есть оправданным. В третьем блоке произведено исследование эффективности развития вспомогательного производства промышленных предприятий.

Третий раздел диссертационного исследования „Управление структуроформируемыми процессами вспомогательного производства промышленных предприятий в условиях развития рыночных отношений” состоит из трёх блоков, объединённых единой целью – построением эффективной модели функционирования вспомогательного производства. В первом блоке обоснованы методические направления оценки критерия целесообразности структуризации вспомогательного производства промышленного предприятия, основной акцент при этом поставлен на инновационной деятельности. Во втором блоке исследованы возможности реформирования вспомогательного производства промышленных предприятий, предложена четырёхфакторная эконометрическая модель его объема, практическая реализация которой даст возможность принять решения о возможности использования аутсорсинга. Третий блок раскрывает модели функционирования вспомогательного производства. Особое внимание уделено механизму реформирования вспомогательного производства при помощи аутсорсинга. Определены критерии применения аутсорсинга и отказа от него, адаптированные к украинской экономике. Материалы исследований дали возможность провести экономическое обоснование цены предприятия-провайдера при заключении сделки аутсорсинга на внешнем рынке. Сформулирована концепция внедрения вспомогательного производства в кластерную систему, описаны модели функционирования кластера вспомогательного производства, его позитивы и негативы. Дана оценка кластера вспомогательного производства при помощи „диаманта Портера”. Разработан план-график перехода к предложенным моделям реформирования вспомогательного производства промышленных предприятий.

Теоретическая ценность работы подтверждена её практическим исследованием на промышленных предприятиях.

Ключевые слова: структуризация, вспомогательное производство, эффективность, развитие, функционирование, предприятие, кластер, аутсорсинг, модель.

ANNOTATION

Kravchuk O.M. The Industrial Enterprises Auxiliary Manufacture Functioning Structuration. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate in Economy Degree, speciality 08.06.01 – economy, organization and management of the enterprises. – Khmelnytskyj National University, Khmelnytskyj, 2006.

In the thesis on the basis of the carried out theoretical-methodological investigations the peculiar features of the industrial enterprises auxiliary manufacture functioning structuration are formulated; its main reasons are classified into four groups; the structuration tendencies and scheme are proposed; an own approach to its development is made by providing five main stages which determine the industrial

enterprises auxiliary manufacture functioning study such as its analysis, the functioning models of its development, the making of transmitting plan and the changes introduction into the industrial enterprise auxiliary manufacture.

In the thesis the industrial enterprise auxiliary manufacture volume model is offered which proves economically the expediency of the auxiliary manufacture functioning in the certain amounts at the industrial enterprises.

The reforming industrial enterprise auxiliary manufacture conceptual bases through the outsourcing mechanism and inclusion into the clusters model according to two alternative variants are developed.

Key words: structuration, auxiliary manufacture, efficiency, development, functioning, enterprise, cluster, outsourcing, model.

Підписано до друку 4.04.2006. Формат 30×42/4.

Ум. друк. арк. – 0,9. Обл.-вид. арк. – 1,0.

Наклад 100 прим. Зам. № 90, 2006.

Редакційно-видавничий центр ХНУ.

29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1.